

Er was eens een gans

Ik, Isidorus van Rillington, bevind me hier in het eeuwige duister van een kerker, waar de tijd niet lijkt te verstrijken. Ik twijfel tegenwoordig aan alles, zelfs aan mijn eigen bestaan en aan dat van jou, vreemdeling. Weliswaar ben je onzichtbaar, maar na al die tijd dat we samen zijn, meen ik je contouren af te kunnen leiden uit geluiden, een onverhoedse beweging, of uit je ademhaling die ik aanvankelijk nauwelijks kon horen, maar die inmiddels met haar rijzen en dalen de eb en vloed van mijn bestaan vormt.

Soms kondigt een doffe klap van boven ons eten aan. Dan regent het opeens brood, kaaskorsten, koolstronken en soms wat rotte appels. Maar mijn maag vertelt me waar ik geen horologium voor nodig heb. Zelfs onze voedertijden kennen geen regelmaat. Af en toe denk ik dat ik je hoor kreunen, mijn vriend, maar nooit komt er een woord over je lippen. Of je nu doofstom bent, of mijn taal niet spreekt, ik weet het niet. Evengoed zal ik je mijn verhaal vertellen, ook in jouw belang, opdat we, die draad uitspinnend, nog enig besef zullen hebben van de voortschrijdende uren.

Ik zoek iets, een herinnering die zich net achter de horizon verschuilt, zoals je soms een eenvoudig woord niet meer voor de geest kunt krijgen, maar tegelijkertijd weet dat het je ieder moment weer te binnen kan schieten. Ik zal me het hoofd niet pijnigen, want ik weet dat de kans groter is om het te achterhalen als ik er niet te hard naar zoek; het zal vanzelf komen, onder het vertellen.

Ik zoek iets, een herinnering die zich net achter de horizon verschuilt, zoals je soms een eenvoudig woord niet meer voor de geest kunt krijgen, maar tegelijkertijd weet dat het je ieder moment weer te binnen kan schieten. Ik zal me het hoofd niet pijnigen, want ik weet dat de kans groter is om het te achterhalen als ik er niet te hard naar zoek; het zal vanzelf komen, onder het vertellen.

Ik weet alleen niet goed waar ik moet beginnen. Bij mijn vroegste herinneringen? Of bij de wending die mijn leven nam toen ik Maelgys weer tegenkwam op de lange weg naar Konstanz? Maar er is geen reden waarom we geen twee paden kunnen bewandelen, ten slotte betreden we het domein van de geest.

Verveling, zo zei iemand mij eens, is de ergste plaag. Verveling, dat onzalige wangedrocht: ledigheid is haar vader, domheid haar moeder en volgens velen zijn wij in dit leven gedoemd ons ofwel dood te werken, ofwel dood te vervelen. Ik sprak de man niet tegen, noch beaamde ik zijn stelling. Die ergste plaag mag dan gelden voor de meesten, ik wist mij er altijd aan te onttrekken. Ik heb me nooit verveeld, zelfs nu niet! Ledig noch dom ben ik en daarnaast kreeg ik al op jonge leeftijd het juiste boek in handen.

Het duister is een dankbaar canvas, een glad houtpaneel waarop mijn verbeelding kan schilderen. Ik heb geen kleurenpalet nodig en hoef mijn ogen niet eens te sluiten om me de sterren voor de geest te brengen, dat schitterende gewemel, die grote wenteling van flonkerend argent op het diepe sabel van de nacht.

Je vraagt of ik ze mis?

Nee, ik zie ze voor me en fluister hun namen. De Grote en Kleine Beer recht boven me, iets oostelijker de Lier en de Zwaan met haar nevels en de lange gloeiende baaierd van de Melkweg; de ster Capella lager in het noordwesten en daarboven de tweelingen Castor en Pollux. Leg ik in gedachten mijn hoofd in mijn nek, dan zie ik Boötes de ploeger en de Noorderkroon en... maar let wel, de constellatie zoals ik me die nu voorstel, is die van de nacht waarop een onbekende hand me te vondeling legde voor de poort van een abdij in het graafschap Yorkshire.

Had de poortwachter geen gehuil gehoord op die late vriesnacht aan het begin van de grasmaand – om precies te zijn, in de vroege uren van de namdag van St.-Isidorus van Sevilla – dan had mijn bestaan niet meer opgeleverd dan het stijfbevoren lijkje van een naamloze die in geen doopregister staat opgetekend, en was ik gedoemd geweest tot een begrafenis in ongewijde grond, op korte afstand van de kruidentuin, waar ook de honden en katten van het klooster begraven liggen.

Maar zo ging het niet.

Aanvankelijk hield de poortwachter het voor demonengehuil, wat zich, zoals iedereen weet, gewoonlijk laat bezweren door een warme kruidenwijn, maar het kwam die dag zo uit dat hij, die zelden zonder wijn zat, vergeten was de brandstof in zijn huisje aan te vullen, dus schoot hij mopperend in zijn pij, nam zijn staf op – want met demonen moet men geen dialoog aangaan – en ging naar buiten. Omdat binnenspoorts niets te zien was, opende hij zuchtend en op alles voorbereid het poortluikje. Op het plankier dat in beter tijden ondersteuning had moeten bieden aan de wielen van ossenkarren, stond een oude turfmand, die ogenschijnlijk gevuld was met turfmolm.

Giles de Overlevende, want zo heette deze poortwachter, twijfelde. Het was een lange wandeling naar de turfopslag van het klooster en met de inhoud van de mand kon hij zijn huisje en zijn wijn opwarmen. Daarnaast deed het gehuil meer denken aan een kind dan aan een demon, al moeten we de arglist van die wezens niet onderschatten. Maar omdat de enige vrees die hij kende de vreze Gods was, nam hij een flambouw uit een houder, opende de poort en nam de mand op, die zwaarder was dan droge turf zou rechtvaardigen. Tussen de ruwe plakken kon hij het rode, betraande gezicht onderscheiden van een jongetje, dat op zijn beurt verstomde bij het zien van het baardige monnikengezicht in de laaiende gloed van de flambouw.

‘We hebben geen plaats voor een kind,’ zei abt Robert, toen Giles zijn vondst na de priem aan zijn medebroeders toonde. Hij bedoelde dat hij geen voorzieningen had, want het klooster, dat plaats kon bieden aan meer dan zestig broeders, was nooit hersteld van de Zwarte Dood die onze streken een generatie eerder had bezocht. Er leefden nog maar weinig broeders in Bellalanda en sommige vleugels waren al jaren door niemand betreden.

‘Wat is dat voor een jong?’ vroeg een van hen. ‘Het lijkt niet op de kinderen uit deze buurt. Het is te klein en te donker.’

‘Het is ook geen Schot,’ stelde de abt vast. In het verleden hadden de monniken van Bellalanda veel overvallen te verduren gehad en hoewel de laatste daarvan al bijna twee eeuwen geleden had plaats-

gevonden, kende iedereen de verhalen. Schotten waren nu eenmaal niet te vertrouwen, maar dat ze een zuigeling als paard van Troje zouden sturen, leek toch niet waarschijnlijk.

Er volgde een discussie waarbij diverse mogelijkheden werden gewogen. Had soms een Jood zijn kind op de stoep achtergelaten? Nee, die waren al honderd jaar uit Engeland verbannen, al gingen er geruchten dat veel Lombardische pandjesbazen in werkelijkheid vermomde Joden waren.

‘Hoe het ook zij,’ besloot abt Robert, ‘het maakt niet uit waar het mormel vandaan komt, na de doop hoort hij bij ons. Het heeft een huis nodig en een min.’

‘En snel ook,’ zei Giles, ‘of hij zal ons allemaal doof schreeuwen. Ik zal hem bij me houden. Ik laat hem dopen in de kerk van Rillington.’

‘En je wilt zeker ook een min zoeken?’ vroeg de abt, glimlachend bij de gedachte. Voor sommige taken waren altijd vrijwilligers te vinden, zelfs als ze al de leeftijd hadden bereikt van de poortwachter. Maar hij had het mis.

‘Een geit geeft ook melk,’ zei Giles.

Omdat niemand bezwaar maakte en de hemel tenslotte de vinder van de vondeling had aangewezen als verantwoordelijke, zou ik de jaren van mijn jeugd doorbrengen in de porterie, het poortwachtershuisje met belendende stal, waar altijd de geuren hingen van mest, turf, boeken en verschaalde wijngeest.

Met een geit als min groeide ik snel. Spoedig kwamen er grutten bij, boekweitgrutten, havergrutten en gort, en heel soms een stukje gevogelte of een ei. Ik kroop rond in de pakjes die Giles voor me maakte uit zijn eigen afgedankte onderkleden en die, bij gebrek aan voorbeelden of inspiratie, onhandige nabootsels waren van monnikspijen. Van nature moet ik een goed geheugen hebben gehad, want ik herinner me de tijd van voordat ik mijn eerste schreden zette. Ik sliep achter een schot in de schaapskooi, in een oude haverkist, want het klooster had al lang geen paarden meer. Drie geiten hielden me gezelschap. Bij de schapen aan de andere kant van het schot kwam ik nooit, wij aan onze kant keken een beetje neer op die domme wolbalen.

Ik kon me vrij bewegen in het gras van een kleine hof tussen de binnenste en de buitenste ommuring van het klooster. Hier liepen ook de ganzen van Giles. Ik leerde al gauw dat ik hen beter kon mijden.

Mijn speelgoed bestond uit een stapeltje dakleien in het werkschuurtje tussen stal en leefruimte. Ik bouwde hutten voor de kloosterkat, maar hoe uitnodigend die er ook uitzagen, met stro om in te liggen en grote uitsparingen van waaruit ze in dekking muizen kon observeren, ze liet zich niet huisvesten. Ik ontdekte dat ik vage lijnen kon krassen op het leisteen en probeerde een muis te tekenen, maar zelfs daarmee liet ze zich niet verleiden.

Giles, die mijn pogingen zag, gaf me een brokje krijt. Hiermee kon ik opeens duidelijke lijnen maken. Ik verloor mijn belangstelling voor schuur en kat. Bij Giles' haardvuurtje ging ik zitten met een leetje en ik begon te tekenen of mijn leven ervan afhing.

Giles kwam zelden uit zijn zetel, door zijn functie kon hij zich onttrekken aan de verplichtingen die het monnikenleven beheersen. De werkzaamheden van een poortwachter zijn niet zwaar, zeker niet in Bellalanda. Het klooster lag buiten de grote pelgrimswegen en stond niet bekend om die producten waarmee andere kloosters roem verwierven. De kleine groep overlevenden hield stand door te voorzien in de eigen levensbehoeften maar ook niet meer dan dat. Bellalanda was geen centrum van kennis en voor zover dit ooit het geval was geweest, kon geen sterveling zich die tijd nog herinneren.

Giles had zijn jonge jaren in een andere kloostergemeenschap doorgebracht. Toen de Zwarte Dood in de zomer van het jaar 1349 toesloeg, had hij zijn broeders een voor een zien sterven. De ziekte ging aan hem en enkele anderen voorbij, maar bij de tweede pestgolf, dertien jaar later, was hij een van de eerstgetroffenen. Hij overleefde de ziekte en genas snel genoeg om de laatste van zijn confraters te kunnen begraven, waarbij hij het geluk had dat er al een massagraf openlag op de begraafplaats, want de kracht om te graven ontbrak hem.

Niemand wil in een sterfhuis wonen en zo kwam hij na een maandenlange zwerftocht terecht in de cisterciënzer abdij Bellalanda,

waar een twaalfstal monniken, minder dan een kwart van de oorspronkelijke bezetting, had overleefd. De broeders waren blij met de nieuwkomer. Giles werkte ooit in een scriptorium en had het zelfs tot bibliothecaris gebracht, maar verzwakt als hij was, hield hij het staan achter een lessenaar niet vol, noch was hij in staat om deel te nemen aan de zware bidstonden. De abt sprak met hem, sliep er een nacht over en gaf hem toen de taak van poortwachter, al was daar nooit eerder behoefte aan geweest en had het klooster ook in de glorie-dagen al weinig aanloop gehad.

Als poortwachter kon Giles een rustig leven leiden, tot op die dag waarop het lot (zo zou hij het zelf noemen) hem een kind bezorgde – maar ook na mijn komst naar het huisje bracht hij het grootste deel van zijn dagen slapend door. Zijn zetel was tevens zijn bed. Als hij niet sliep, keek hij naar mijn bezigheden. Geduldig beantwoordde hij dan mijn vragen.

En naarmate hij zijn pupil zag groeien, rees de kennis die hij een kwarteeuw eerder had opgedaan en zo achteloos had laten verkwijnen weer in hem op, zoals een verzonken stad zich bij het extreme laagtij dat we stormeb noemen plotseling kan blootgeven aan een verbaasde passant.

‘Het wordt tijd dat je leert lezen,’ zei Giles op een dag, en omdat hij geen boeken had en geen perkament of papier, nam hij mijn leitje en tekende er een ruwe kattenkop op. ‘Wat is dat?’ vroeg hij.

‘Kat,’ zei ik meewarig. Er is niet veel nodig om een kat te suggereren, en mijn eigen getekende katten zagen er ondertussen beter uit dan dit mormel. Hij zette er een paar teken-tjes bij. ‘Hier staat kat,’ ging hij verder. ‘C-a-t-t-e.’

Ik zei het hem na. Hij gaf mij het krijtsteentje en ik kraste zorgvuldig dezelfde letters onder die van hem.

‘Dat is goed!’ zei hij. ‘Nu in het Latijn!’

‘Ik weet niet wat dat is,’ zei ik.

‘Ik zal het je leren.’

Hij kreunde, misschien bij het vooruitzicht van de ontzaglijke taak die hem wachtte. Spoedig zou hij zich verbazen en verheugen over mijn snelle verstand. ‘De beste leerling doet het werk zelf,’ zei hij eens.

Mijn vriend, ik was verrukt over deze nieuwe manier om zaken vast te leggen. Ik oefende en luisterde naar de verhalen die Giles vertelde over vreemde wezens en verre streken. Pas veel later, toen ik de grote boeken van de ouden ging lezen, kwam ik erachter dat die verhalen bijna woordelijk in zijn geest gesluimerd hadden en dat ze hun wonderbaarlijke wedergeboorte pas beleefden toen hij ze nodig had voor mijn onderricht. Hij hing bij het vertellen onderuitgezakt in zijn zetel en sprak aan één stuk door, de ogen gesloten en de handen gevouwen op zijn buik.

Ik tekende en schreef en probeerde de mooie of duistere woorden die ik hoorde op te schrijven. In het begin kwamen de verhalen hortend en aarzelend, in een mengsel van volkstaal en Latijn. Ik begreep dat hij alles wat hij zich herinnerde uit zijn hoofd moest vertellen en op een dag verzocht ik hem om direct in het Latijn te spreken. Vanaf dat moment stroomden de verhalen in een bonzende, bezwerende cadans en klonken ze zoals ze oorspronkelijk bedoeld waren, zonder dat hij daarbij zijn ogen opende, waardoor ik lange tijd dacht dat hij in zijn slaap sprak, en dat zijn droombeelden zich vertaalden naar de woordketens die uit zijn mond kwamen.

Ik probeerde ze vast te leggen op de leisteek, ooit wilde ik mijn eigen ideeën en verhalen noteren, maar daarvoor was het materiaal niet toereikend en de krijstrepes vervaagden snel.

‘Je moet perkament hebben,’ zei Giles, ‘of papier.’ Hij legde me uit hoe geschriften zich gewoonlijk voordeden.

Ik kon schrijven en lezen lang voordat ik mijn eerste boek zag en probeerde er me een voorstelling van te maken. ‘Waarom heb je ze niet meegenomen uit je vorige klooster?’ vroeg ik. Wat hadden de doden immers aan boeken?

‘Mijn eigen vege lijf woog me zwaar genoeg,’ zei hij lachend. ‘En daarbij draag ik alle kennis die ik opstak met me mee.’

Ik vroeg door, maar hij glimlachte, alsof hij een verborgen kunst beheerste en die niet prijs kon geven. Ik liet het erbij en hij viel in slaap nog voor de glimlach wegstierf van zijn lippen. De volgende ochtend vroeg ik hem er opnieuw naar.

Hij kwam overeind. ‘Haal jij eens wat turf,’ zei hij. ‘Het is koud, voel je dat niet?’ Hij nam de kat op schoot en aaide haar.

Ik deed wat hij had gevraagd en we aten samen brood en kaas. Hij

zette de kat zachtjes op de grond, warmde zijn kruidenwijn boven het vuurtje op en drapeerde zich weer in zijn zetel.

Toen vertelde hij me over Tullius' *Tweede retorica*.

Het was een van zijn eerste leerboeken geweest, de *Rhetorica ad Herennium* van Marcus Tullius Cicero – al was het waarschijnlijk een onbekende navolger die in dit epistel uiteenzet hoe je feiten die het onthouden waard zijn op plekken neerzet die alleen bestaan in de geest.

Giles haalde het allemaal uit zijn geheugen en achteraf weet ik dat ik een vereenvoudigde versie kreeg, die geschikt was voor mijn kinderverstand. Maar hij legde die avond de grondslag voor mijn latere geestesleven: de opbouw van een systematisch geheugen.

Het zou nog enige tijd duren voor ik het allemaal kon toepassen.

De woorden die ik op mijn dakleitjes schreef, groeiden snel uit tot zinnen en de zinnen tot verhalen. Op een dag liet ik Giles trots mijn eerste boek zien. Ik had de dakleien samengebonden met een stukje touw dat ik door de nagelgaatjes had getrokken. De knoop had me nog de meeste moeite gekost.

‘Lees het me voor,’ zei hij. ‘Mijn ogen hebben meer licht nodig en duidelijker letters.’

Het was een verhaal over een schaap en een kat, dat ik me niet wens te herinneren.

Giles zuchtte van bewondering, maar niet vanwege het verhaal, begreep ik al gauw. ‘Ik besef opeens,’ zei hij, ‘dat je geheel zelfstandig het boek hebt uitgevonden. Ik moet je prijzen om je vindingrijkheid. Overigens zijn er handiger manieren om boeken te maken.’

‘Vertel het me.’

Giles sloot zijn ogen en ik dacht dat hij sliep. Pas later zou ik begrijpen dat hij zijn herinneringen naliep, op zoek naar boeken en antwoorden. Dat de slaap hem dan tijdens deze bezigheid soms overviel, kon ik hem moeilijk aanrekenen, hij was tenslotte een oude man.

De volgende dag verdween hij een tijdje naar het klooster. Bij terugkomst gooide hij wat platte, stijve stukjes leer op tafel, die bijna doorzichtig waren, en ongelijk van vorm. ‘Dat is velijn,’ zei hij, ‘of perkament. Het is snijafval, dat ik gekregen heb van de rekenmees-

ter. De grootste stukken zijn nog goed bruikbaar om op te schrijven. En hier heb ik pen en inkt.'

De pen bestond uit de schacht van een bijna kale ganzenveer waar alleen aan de top nog een stukje baard was overgelaten. Giles liet me zien hoe je de letters op velijn schreef, maar het ging hem slecht af. Hij gromde, sneed de veer bij, probeerde het nog eens en nu kwamen er duidelijke letters op het stukje vel.

'A-a-n-ser e-rat,' las ik, stotterend van verwondering. '*Anser erat.* Er was eens een gans.'

'Ik zal de hele fabel voor je opschrijven,' zei hij. Hij schreef tot het velletje vol was en liet het me toen voorlezen. Het kostte me geen moeite, Giles schreef met vaste hand en zijn letters waren strak en duidelijk. Wat een verbetering ten opzichte van een leitje met krijtsteen! Het was de fabel van de gans die gouden eieren legde, en ik wilde meer.

'Nu jij,' zei hij en hij gaf me een nieuw stukje velijn. Hij dicteerde en ik schreef. Ik deed mijn uiterste best om mijn letters op die van hem te laten lijken.

'Niet slecht,' zei Giles, 'al heb je nog veel te leren.'

Giles kende alles uit zijn hoofd. Hij sprak, ik schreef en uiteindelijk had ik alle vella gevuld. 'We moeten nieuwe hebben,' zei ik opgewonden, want ik wilde dat er geen einde aan kwam.

'Dat is niet nodig. Je kunt het overlezen en in je geest bewaren. Denk eraan wat ik je onlangs heb verteld.'

Ik wist het nog, Tullius' *Tweede retorica*.

Giles knikte. 'Morgen krab ik de inkt weg en dan mag je het voor me opzeggen. Begin maar.'

Eerder had hij me aan de hand van eenvoudige voorbeelden geleerd hoe je je kennis voor de geest kunt halen en op denkbeeldige plaatsen neerzetten. En nu moest ik het zelf doen. Hij viel al snel in slaap. Ik zat daar met mijn velijn en een fabel en verkende mijn innerlijke wereld.

Toen het haardvuur uitging en Giles niet lang daarna ontwaakte, had ik alles in mijn geest opgeslagen, ik had de letters van het velijn gewist en vroeg om nog een verhaaltje.

'Eerst wil ik horen wat je hebt onthouden van de gans en de gouden eieren.'

Ik sloot mijn ogen en zegde de hele fabel op.

‘Je hebt het goed gedaan,’ zei hij. ‘Hoe heb je het uitgebeeld?’

Ik had de stal genomen. De gans zelf had ik in een trog geplaatst waaruit de geiten aten. Ik liet haar op één ei zitten, want daarover ging de volgende regel. De natuur had haar zo gemaakt dat ze maar één ei per keer kon leggen. De eigenaar, dat was Giles, plaatste ik bij de gans, verstard in een houding die ongeduld moest uitdrukken, een mes in zijn hand. Ik had een extra schot geplaatst en daarachter lag, in de geitendrinkbak, een opengesneden gans. De eigenaar stond ernaast en hief in wanhoop zijn handen. Ik hoefde nog geen gedetailleerde beelden te maken voor de afzonderlijke zinnen en woorden, mijn geheugen moet van nature al goed zijn geweest. Ik hield zelfs wat plekken in reserve, die ik in mijn geest droeg maar nog niet had ingevuld: een gereedschapsrek, een hooizoldertje, een haverkist.

‘Dat is niet slecht gedaan,’ zei hij. ‘En waar plaats je de volgende fabel, over de hond en de leeuw?’

‘In de schapenstal?’ Ik kende geen andere plekken dan Giles’ huisje met de aanbouwsels en de hof. ‘Een hof met een muur eromheen?’ En ik zag nog een probleem opdoemen: ‘Hond en leeuw, hoe zien die eruit?’

Giles zuchtte. ‘Dat is waar ook,’ zei hij. ‘Je weet nog niets van de wereld.’

De weg naar Konstanz II

Reisdoel

Dagen achtereen liep onze weg min of meer evenwijdig met de stranden waar kleine golven lauw over het strand rolden en zich onwillig weer terugtrokken naar de ondiepe wateren. Het was zo helder dat je duidelijk wieren en zandribben kon onderscheiden en af en toe de snelle schimmen van vissen. Maar het diepe blauw verderop bracht me niet de vredige gedachten die het bij anderen oproept. Hoeveel verschrikkingen konden die duistere diepten herbergen? Ik rilde bij de herinnering aan mijn recente zeereis en hield als altijd mijn ogen gericht op de weg. De oude man en zijn dochter gingen me voor en zo kon ik me overgeven aan mijn innerlijke wandeling, die zoveel meer opleverde dan de steeneiken, wijnstokken en olijfboomgaarden, dan de brem langs de weg, die trilde in de kille bries.

Aanvankelijk vreesde ik dat mijn tempo wat te hoog lag voor mijn reisgezellen, want hoewel ik geen haast had, hield ik van een stevige pas. Ik hoefde me echter geen moment in te houden en niets wees erop dat zij zich meer inspanden dan ze gewend waren.

Af en toe vertelde Lorea haar vader wat ze onderweg zag. 'Kijk, die olijfboom moet er al gestaan hebben voor de kruisiging.' En later beschreef ze een berg die opdoemde in het noordwesten. Hij droeg een sneeuwkap en moest nog dagreizen verwijderd zijn.

'Dat is de berg Amaro,' zei Maelgys, 'die zullen we van op grote afstand passeren.'

Zijn woorden haalden me uit mijn concentratie en ik vroeg: 'Heb je hier eerder gelopen?'

'Vijfendertig jaar geleden,' zei hij, 'alleen ging ik toen in tegengestelde richting.'

'En je ziet het nog voor je.' Ik was onder de indruk, blindheid en ouderdom hadden de weg niet uit zijn herinnering kunnen vagen. Ik wijdde me weer aan die andere weg.

Wij spraken weinig in de ochtenden, zoals gebruikelijk op reis, want een wandelaar moet zijn adem sparen. Voor een echt gesprek hadden we pas tijd als we een luwe plek opzochten om het middagmaal te gebruiken. Toch lukte het me niet zomaar om de draad van onze vriendschap weer op te pakken. Daaraan was destijds door de omstandigheden abrupt een einde gekomen. En waren we niet al te zeer veranderd?

‘Vertel me over Konstanz,’ zei ik tijdens een van die eerste rustpozen. ‘Wat gaan jullie daar doen? En hoe ver is het eigenlijk?’

‘Aan het begin van de lente zullen we er zijn,’ zei Lorea. Ze wakkerde een vuurtje aan om koeken te bakken van tarwe en van de eikels die ze op de rustplekken verzamelde.

Haar vader ging op zijn mantel liggen. Hij trok zijn benen een voor een op en strekte ze weer. ‘We gaan het concilie bezoeken,’ zei hij, hijgend van inspanning. ‘Vorig jaar heeft de koning van het Heilige Roomse Rijk, samen met paus Johannes een algemene kerkvergadering bijeengeroepen om een einde te maken aan een paar grote misstanden.’

‘Alle hoge kerkfunctionarissen zijn daar,’ zei Lorea. ‘Mijn vader kreeg in het najaar het verzoek om de koning en de kerkgeleerden van advies te dienen.’ Ze gaf me een vijzel en stamper en ze zette een houten schaalte naast me neer om het eikelmeel in op te vangen.

‘Over welke misstanden gaat het concilie?’ vroeg ik, terwijl ik begon te stampen en te wrijven.

‘Je bent lang weg geweest,’ constateerde de oude man. ‘Ver weg, zo te horen. Het gaat op de eerste plaats om de pausen.’

‘Pausen?’ vroeg ik.

Lorea lachte. ‘Eerst waren het er twee, nu schijnen er al drie te zijn.’

De oude man keek haar quasibestruffend aan en zei toen: ‘Het is een ernstige zaak. Overigens begon dit al vele jaren geleden. Je hebt toch wel van het Grote Schisma van het Westen gehoord?’

Ik wist het weer.

Verkenningen

Die geheugenkunst gaat ook jou aan, mijn vriend, want een gekerkerde met een innerlijke wereld is vrij in de geest. Giles' geschenk aan mij behelsde niet de hele retorica van Cicero (of van zijn naamloze pseudogestalte) maar het gedeelte dat de memoria behandelt, het geheugen.

Het was een oude kunst. Je haalt je een plek voor de geest, bijvoorbeeld een huis, waarin je kamers, kelders, nissen en muren kunt gebruiken om de zaken te plaatsen die je wilt onthouden. Je probeert die zaken in een treffend beeld te vangen, een beeld dat door zijn schoonheid, door de ontroering die het opwekt, of juist door groteske absurditeit – gedachten zijn immers vrij – eenvoudig oproepbaar is in het geheugen. Wij herinneren ons na jaren vooral nog wat indruk maakte, terwijl de banale beeldenstroom van alledag in de herinnering snel vervaagt.

Mijn eerste uitstapje voerde naar het bakhuis. We staken het grasveld over, liepen langs de buitenmuur en gingen door de poortjes van de dwarsmuren die een moestuin, een kruidentuin en een boomgaard van elkaar scheidde. Ik wilde overal stilstaan, maar Giles maande me om door te lopen. 'Dat komt wel een keer, je kunt ook zelf rondkijken in de tuinen, als je maar nergens aankomt. Ik zal je eerst laten kennismaken met een vriend, die hier een belangrijke rol heeft.'

Bij een klein gebouw hield hij de deur voor me open. Ik deinsde even terug voor de hitte die van een grote gemetselde oven af kwam. Bij een tafel stond een oude man, gekleed in een lendendoek, een grote witte massa te kneden. Het zweet liep van zijn gezicht en zijn glimmende lichaam en toen hij, kennelijk geschrokken, opkeek, vlogen de druppels uit zijn baard en lange hoofdharen. Zijn gezicht

klaarde op bij het zien van Giles. Hij riep een vrolijke groet en richtte zich weer op zijn werk.

‘Dit is Walter,’ zei Giles, ‘en daar, op de binnenplaats, koelt het gebakken brood af.’

‘Waar kom jij dan vandaan?’ vroeg de bakker aan mij.

‘Isidoor woont al jaren bij mij,’ zei Giles. ‘Je was erbij toen hij hier kwam.’ Giles, wist ik toen al, kon zich ieder tafereel uit zijn verleden voor de geest halen en hij zag nog alle afzonderlijke monniken van het groepje dat zich die eerste dag boog over het kind dat hij had gevonden.

‘De vondeling!’ riep Walter verbaasd. ‘Dat is lang geleden!’

‘Ik laat hem het klooster zien,’ zei Giles. ‘Kom mee, Iss, dan gaan we verder.’

‘Ik wil kijken hoe hij bakt,’ zei ik. Het brood geurde veelbelovend.

‘Een andere keer,’ zei Giles. ‘Dit is maar één gebouw. Ik zal je meenemen naar de kerk. Van daaruit kunnen we het klooster bezoeken, maar ik weet niet zeker of vandaag de goede dag is.’

De bakker sloeg zijn deeg met een harde klap op het tafelblad, reikte naar een plank en nam er een broodje af. ‘Neem dit maar mee,’ zei hij. ‘En kom terug als je wilt, dan leer ik je bakken.’

Ik volgde Giles en nam een hap van mijn broodje. Zelfs de geuren in de bakkerij hadden me niet kunnen voorbereiden op de zoete smaak. Ik hield even mijn pas in om te genieten, maar Giles riep ongeduldig dat ik moest meekomen.

Wij betraden de kerk via de zijbeuk. Zo warm als het in de bakkerij was geweest, zo kil kwam Gods huis me voor, maar ik vergat de kou al snel en wankelde de ruimte in, duizelend van de grootsheid, van het binnenvallend licht in het middenschip, van de duistere hoeken en crypten. Ik weet niet meer of ik mensen hoorde zingen of dat ik, opgeheven en sprakeloos in mijn ontzag, de harmonie der sferen kon waarnemen. Ik volgde Giles naar het middenpad en halverwege bleven we staan om alles in ons op te nemen. Ik kende de ramen van de buitenkant, want de kerk torende boven alles uit, maar ik was niet voorbereid op het spectaculaire kleurspel van het binnenvallende licht.

‘Kom, dan lopen we verder,’ zei Giles.

Ik wilde hier blijven staan, desnoods de hele dag. Giles pakte mijn

hand en trok me mee. Hij bleef staan bij een kruisbeeld waaraan een bloedende man hing, die met grote nagels door zijn handen aan de dwarsbalk was vastgespijkerd. Ik had vaker kruisen gezien, maar nog niet zo levensecht en gruwelijk, en met dit slachtoffer. ‘Wie is die man?’ vroeg ik.

‘Dat is Jezus Christus, de levende God.’ Ik keek verbaasd op naar Giles, ik hoorde bitterheid in zijn stem. ‘We gaan,’ zei hij en hij trok me mee.

‘Nu ken je andere plekken dan mijn huisje,’ zei Giles toen we buiten waren. ‘Later zullen we de afzonderlijke kapellen bekijken en de nissen met beelden, we zullen de crypten verkennen en als we de kerk hebben gehad, laat ik je het klooster zien. Maar ik ken zelf nog niet eens de helft van het complex; grote gedeelten zijn ook al lang verlaten en in verval. Ik zal je laten zien hoe je alles kunt gebruiken om je geheugen te vormen.’

Ik stemde in, enthousiast in de ware zin van het woord, maar ik had het begrepen. Ik begreep al beter hoe het werkte dan Giles ooit zou doen.

Giles waarschuwde me regelmatig dat ik niet te veel mocht opvallen. ‘Je bent klein van stuk en ze zien je snel over het hoofd. Dat is goed. Als je mensen in de weg loopt, zullen ze van alles van je willen.’ Hij was zelf een meester geworden in het ontlopen van werkzaamheden. Afgezien natuurlijk van die ene grote taak die hij op zich had genomen.

Op een winternacht nam hij me mee naar de hof, waar we in dekens gehuld op een bankje keken naar de fonkelende sterren in de hemelkoepel. Giles kende veel van de namen en hij wees me de sterrenbeelden aan. Ik zei alles na om het later te kunnen schikken en op te bergen, maar toen hij merkte wat ik deed, zei hij: ‘De sterrenhemel wentelt om ons heen en is afhankelijk van je standpunt op aarde. Zoals je de hemel nu ziet, zal ze pas over een jaar weer zijn.’

De implicaties van zijn woorden deden me duizelen. ‘Dus het heeft geen zin het te onthouden?’

Hij zweeg een tijdje en leek met zijn vingers de onderlinge afstanden van de hemelobjecten te meten. Toen zei hij: ‘Het is minder moeilijk dan het lijkt. De verschuiving is regelmatig en als je enkele

configuraties kent, met bijvoorbeeld een maand of kwartaal ertussen, kun je de tussenliggende fasen eenvoudig afleiden. Een geofend man zou tot op een week nauwkeurig kunnen zeggen wat de datum is. Vooropgesteld dat hij geen lange reizen maakt. Je zult ook bij bewolkt weer weten wat er achter de wolken zichtbaar is.'

'En als je wel gaat reizen?' vroeg ik.

'Dan kun je uit de stand van de sterren min of meer opmaken waar je bent en...'

'Als je helemaal naar het einde van de aarde reist,' onderbrak ik hem enthousiast, 'dan gaan de sterren vertekenen!'

Hij schudde glimlachend zijn hoofd. 'Je vergist je,' zei hij. 'Je ziet nog altijd dezelfde constellatie, maar vanuit een ander gezichtspunt.'

'Hoe kan dat?' vroeg ik. 'Als de hemelkoepel...'

'Had ik je al verteld dat de meeste geleerden ervan uitgaan dat de aarde rond is?'

Ik luisterde naar zijn uitleg en onthield de namen die hij noemde om ze later zelf te onderzoeken. Eratosthenes, Ptolemaeus, Augustinus, Beda Venerabilis. Mijn naamgever Isidorus van Sevilla zat er ook tussen. 'De geleerden gaan uit van berekeningen en waarneming,' zei Giles. 'En de enkelingen die op theologische gronden veronderstellen dat de aarde plat is, hebben ongelijk.'

Toen hij was uitgesproken, zei ik: 'Misschien kan ik het op een dag aantonen door ofwel tot het einde van de aarde, ofwel helemaal rondom te lopen.'

Giles knikte bedachtzaam. 'Dat is een goed idee,' zei hij. 'Dat is een heel goed idee.'

We zwegen verder en ik tuurde naar de sterren tot de zwarte diepten van het heelal me leken op te zuigen, zodat ik, tussen al die andere sterren, er een was.

Elke dag schreef ik op wat Giles me dicteerde. Ik leerde het vanbuiten en hoewel hij mij nog niet klaar achtte voor de echte kennis, en het voorlopig hield bij fabels en verhalen, zette hij terloops al de lijnen uit voor wat in mijn jonge ogen de grondslagen waren van alle kennis.

'Ik heb nu spijt dat ik geen boeken heb meegenomen van mijn oude klooster,' zei hij eens mistroostig. 'Daar was ik bibliothecaris, we hadden bijna tweehonderd boeken.'